

Katsausartikkeli

Kapitalismin variaatioista kasvumalleihin: kulunut vuosikymmen vertailevan poliittisen talouden tutkimuksessa ja Suomen poliittisessa taloudessa

Ville-Pekka Sorsa, Poliittisen talouden tutkimuksen seuran perustajajäsen, dosentti, tutkimusjohtaja, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Abstrakti

Vertaileva poliittisen talouden tutkimus on yksi poliittisen talouden tutkimuksen keskeisistä tutkimushaaroista. Pohdin tässä katsausartikkelissa tämän tutkimushaaran luonnetta ja kehitystä Poliittisen talouden tutkimuksen seura ry:n kymmenvuotisen olemassaolon aikana. Esitän, että kuluneen vuosikymmenen aikana sekä tutkimusalalla että sen tutkimissa ilmiöissä on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Tutkimusalan keskeinen näkökulma on vaihtunut kapitalismin variaatioista kasvumalleihin. Valotan näkökulmaa analysoimalla Suomen poliittisen talouden kasvumallin muutosta viimeisen vuosikymmenen aikana. Suomen kasvumalli on muuttunut kymmenessä vuodessa aiempaa vähemmän vientivetoiseksi ja enemmän kotimaisesta kysynnästä riippuvaiseksi. Sen koordinaatiossa esiintyy aiempaa heikompia intressi- ja valtakeskittymiä, joiden kautta taloutta on aiempaa vaikeampaa koordinoita ja uudistaa järjestelmällisesti.

Avainsanat: kasvumallit, Suomi, vertaileva poliittisen talouden tutkimus, kapitalismin variaatiot

<https://doi.org/10.51810/pt.137225>

Johdanto

Poliittisen talouden tutkimuksen seura ry (PTTS) perustettiin vuonna 2013. Euroopassa elettiin tuolloin kriisitunnelmissa. Vaikka ilmastonmuutokseen liittyvien uhkien ennennäkemättömän suuri mittakaava alkoi olla jo ilmeinen, eurooppalaisia keskusteluita ei suinkaan hallinnut ilmastokriisi vaan eurokriisi. Eurokriisi oli seurausta euroalueen rakenteesta ja niistä johtuvien sisäisten epätasapainojen syntymisestä. Suomessa julkista keskustelua hallitsivat myös muut kriisit, erityisesti julkisen talouden kriisi ja kansainvälisen kilpailukyvyyn kriisi. Kaikki nämä seuran perustamisen aikaiset ”kriisit” vaikuttivat itse luoduilta. Jos ongelmat ovat harjoitetun talouspolitiikan ominaisuuksia tai talouden institutionaalisen rakenteen luomia, on niiden ratkaisu teknisesti ottaen varsin helppoa: muutetaan vaan politiikkaa tai rakenteita. Julkisessa keskustelussa korostuivat kuitenkin päinvastaiset näkemykset eli politiikan vaihtoehdottomuus ja olemassa olevien rakenteiden annettuna ottaminen. Yksi PTTS:n perustamisen keskeisistä motivaatioista olikin nostaa keskusteluun tutkimustietoa avaamaan tuolloisten ongelmien ja ”kriisien” todellista luonnetta. Tehtävä oli tieteenalalle luonteva. Onhan poliittisen talouden tutkimuksessa jo fysiokraattien ja valistusfilosofien päivistä lähtien eli yli 250 vuoden ajan korostettu poliittisten vaihtoehtojen ainaista olemassaoloa ja talouden rakenteiden sopimuksenvaraisuutta.

Kymmenen vuotta seuran perustamisen jälkeen 2010-luvun alun kriisit vaikuttavat varsin pieniltä. Ilmastokriisi on käynnistynyt. Helteiden, hallitsemattomien metsäpalojen, myrskyjen ja tulvien aiheuttamat inhimilliset ja taloudelliset menetykset ovat olleet valtavia. Kriisi tulee syvenemään vuosi vuodelta, ellei ekologinen jälleenrakennus ja ilmastonmuutokseen varautuminen käynnisty nopeasti. Myös väestön ikääntymisen seuraukset ovat tulleet näkyviin. Väestön ikääntymisen myötä lisääntyvät palvelutarpeet ylikuormittavat palvelujärjestelmää samalla, kun huoltosuhteen heikentyminen koettelee työssäkäyvälle väestölle aiheutuvaa maksutaakkaa. Vuonna 2020 alkanut koronapandemia toi näkyviin kansainvälisen järjestelmän ja valtioiden haavoittuvuutta ja kriisikestävyysrajoja. Siinä missä pandemian hallinnan keskeisin väline eli rokotteet eivät olleet kaikkialla saatavilla, hallinnan epäonnistumiset näkyivät maailmanlaajuisesti muun muassa toimitusketjujen häiriöinä. Kansallisella tasolla koronapandemia koetteli demokraattisen päätöksenteon

ja terveydenhuollon kantokyvyn rajoja. Venäjän Krimin miehityksestä vuonna 2014 alkanut ja vuonna 2022 hyökkäyssodaksi laajentunut Ukrainan valtauspyrkimys on horjuttanut kansainvälistä järjestystä. Poliitiikka on keskittynyt entistä enemmän valtioiden väliseen kilpailuun kuin aikamme suurten ongelmien ratkaisemiseen kansainvälisessä yhteistyössä. Samalla kapitalistisen talouden luonne on muuttunut ja sen hallitsemiseen liittyy uusia haasteita. Esimerkiksi suuryritysten hallitseman alustatalouden nousu, yritysten arvo- ja omistusketjujen hajaantuminen sekä taloudellisen eriarvoisuuden kasvu ovat muovanneet talouden rakenteita nopeasti viimeisen vuosikymmenen aikana.

Elämme kriisiytyneemmässä, jakaantuneemmassa ja mahdollisesti kuoreensa käpertyvämmässä yhteiskunnassa kuin PTTS:n perustamisen aikaan. Mitä erityistä sanottavaa poliittisen talouden tutkimuksella voisi olla tästä maailman tilasta? Pohdin tässä katsausartikkelissa vastauksia tähän kysymykseen vertailevan poliittisen talouden tutkimuksen (*comparative political economy*) tutkimushaaran avulla. Olen esitellyt tätä tutkimushaaraa tarkemmin toisaalla tämän lehden sivuilla (ks. Sorsa 2020). Poliittisen talouden tutkimuksen tieteenalaa ajaa pyrkimys hahmottaa koko yhteiskunnan ja sen uusintamisen toimintalogiikoita, keskeisiä mekanismeja ja dynamiikkoja. Vertailevan poliittisen talouden tutkimuksen lähtökohtana on keskittyminen jonkin tietyn toimijatyypin, tason, alueen tai muun yksikön analyysiin ja yksiköiden vertailuihin. Tyypillisesti tutkimushaara on kohdistunut valtiotason poliittiseen talouteen ja sen erilaisiin rakenteellisiin piirteisiin. Tässä artikkelissa pohdin lyhyesti, millaista muutosta tutkimusalan näkökulmissa valtiolliseen poliittiseen talouteen on viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut. Lisäksi valotan näkökulmaa pohtimalla, millaiset näkymät Suomen poliittiseen talouteen uudet näkökulmat avaavat.

Kapitalismin variaatioista kasvumalleihin

Vertailevan poliittisen talouden tutkimus on ollut hyvin pitkään kiinnostunut kapitalistisen talousjärjestelmän ominaisuuksista. 1980-luvulla alalla alkoi nousta vertaileva kapitalismin tutkimus (*comparative capitalism*), joka oli kiinnostunut erityisesti eurooppalaisten talousjärjestelmien rakenteellisista eroista niin kutsutun historiallisen institutionalismin näkökulmasta. Näkökulman

mukaan Euroopan eri maissa muodostuneita kapitalismeja luonnehtivat taloudelliset ja poliittiset polkuriippuvuudet, jotka tekevät muutoksista vaikeita ja pitävät siten yllä valtiotason kapitalismien eroja. 1990-luvulta alkaen tutkimuksessa alettiin huomioida myös harjoitetun politiikan ja sitä ohjaavien ideoiden merkitys osana talousjärjestelmien analyysia. (Blyth 2003.) 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tutkimusalan keskeisimmäksi näkökulmaksi nousi niin kutsuttu kapitalismin variaatioiden (*varieties of capitalism*) tutkimus. Tiivistetysti ilmaistuna näkökulma tutkii institutionaalisia tekijöitä, jotka vaikuttavat talouden tarjontaan, erityisesti yritystoimintaan, sen edellytyksiin ja siihen liittyviin transaktiokustannuksiin (Hall ja Soskice 2001). Näkökulma yhdisteli historiallista institutionalismia ja uusklassista makrotaloustiedettä.

Kapitalismin variaatioiden näkökulma korosti, että kapitalistisia talouksia voidaan erotella sen mukaan, millaiset niiden instituutioihin sisään kirjoitetut koordinaation logiikat ovat. Liberaalien markkinatalouksien markkinapohjaisten eli sopimusperusteisten koordinaatiotapojen ja koordinoitujen markkinatalouksien neuvoteltujen koordinaatiotapojen väliltä löydettiin merkittävin ero. 2000-luvun aikana käsitys erilaisista koordinaatiotavoista laajeni merkittävästi. Esimerkiksi Itä-Euroopan niin sanottuja riippuvaisia markkinatalouksia hallitsi neuvotteluiden tai markkinoiden sijaan monikansallisten suuryrityskonsernien sisäinen päätöksenteko (esim. Nölke ja Vliegthart 2009). 2010-luvun aikana erilaisia kapitalismin variaatioita alettiin nähdä vähän kaikkialla. Tutkimuksesta jäi kuitenkin epäselväksi, miksi ja miten kapitalismit juuri *varioivat* eivätkä vain eroa toisistaan. Myös koordinaatiotapojen ja -mekanismien erot jäivät epäselviksi, samoin tarkempien luokitteluiden lisäarvo tutkimuslalle. (Blyth ja Schwartz 2022; Hay 2020.)

2010-luvun alussa kapitalismin variaatioiden tutkimus oli tutkimuslallaan hallitseva mutta enenevässä määrin kritisoitu näkökulma. PTTS perustettiin ajankohtana, jolloin Minervan pöllö oli lähtenyt lentoon kapitalismin variaatioiden tutkimuksessa: näkökulma oli jo kehitetty niin pitkälle kuin sitä hedelmällisesti kannatti enää kehittää. Vertailevan kapitalismin tutkimuksessa etsittiin jo uusia näkökulmia. 2010-luvun alkupuolella pohdittiin paljon makrotason kehityskulkujen, kuten esimerkiksi finansioitumisen eli rahoitussellistumisen (ks. van der Zwan 2014) tai arvo- ja omistusketjujen hajautumisen (Seabrooke ja Wigan 2014) vaikutuksia pääoman kasautumismalleihin

ja kapitalistisen talouden dynamiikkaan. Keskustelut laajenivat myös maantieteellisesti. Aasian eri maiden talousmalleja ja niiden opetuksia vertailevan kapitalismin näkökulmille pohdittiin runsaasti (Storz ym. 2013).

Merkittävin kapitalismin variaatioita yhtäältä haastava ja toisaalta laajentava näkökulma poliittiseen talouteen nousi esiin 2010-luvun puolivälissä. Lucio Baccaron ja Jonas Pontussonin (2016) kasvumalleiksi (*growth models*) nimeämä näkökulma laajensi kapitalismin variaatioiden näkökulmaa kahdella tavalla. Ensinnäkin näkökulma huomioi talouden tarjontapuolen lisäksi myös kysyntäpuolen: tuleeko kunkin talouden kysyntä investoinneista, kulutuksesta vai muista talouksista eli ulkomailta (esim. Baccaro ja Pontusson 2016; Johnston ja Regan 2018)? Kapitalismien variaatioiden näkökulma oli kuvannut poliittisen talouden pitkälti yritysten toimintaympäristönä. Kasvumallien näkökulma antoi valtioille, kuten myös rahoittajille, kuluttajille ja yrityksille, huomattavasti enemmän toimijuutta poliittisessa taloudessa sekä otti muut kansainväliset taloussuhteet kuin ainoastaan arvoketjut mukaan analyysiin. Toiseksi näkökulma huomioi kokonaisvaltaisemmin politiikan sekä siinä vaikuttavat intressit, ideat ja instituutiot poliittis-taloudellisen kontingenssin tuottajina (esim. Baccaro ym. 2022; Bohle ja Regan 2021). Näkökulman mukaan poliittisessa taloudessa esimerkiksi kotimaisesta kysynnästä riippuvaisilla pienillä palveluyrityksillä ja vientiteollisuuden yrityksillä on usein eriävät ja mahdollisesti ristiriitaiset intressit. Ne ovat riippuvaisia erilaisesta kysynnästä ja tuotantotekijöistä, eivätkä talouden instituutiot voi tukea molempia täysimääräisesti. Intressirakenteet eivät kuitenkaan sellaisenaan määrää poliittisen talouden luonnetta. Niin erilaisten intressiblokkien muodostamisella ja toiminnalla, politiikassa ja yritystoiminnassa vaikuttavilla ideoilla, kuin vallitsevien instituutioiden logiikoilla ja polkuriippuvuuksillakin on vaikutusta siihen, millaista yritystoimintaa poliittinen talous tuottaa. Tämän kokonaisuuden kunkin hetkistä tilaa voidaan kuvata kasvumallin käsitteen avulla.

Kasvumallien näkökulma ei pyri tunnistamaan jonkinlaisia ajasta toiseen pysyviä syvärakenteita tai luomaan jonkinlaista staattista mallia taloudesta luokittelun mahdollistamiseksi. Päin vastoin, sen tarkoituksena on hahmottaa poliittinen talous jatkuvasti neuvotelluksi, dynaamiseksi ja aktiivisesta toiminnasta riippuvaksi kokonaisuudeksi. Taloudellisilla intresseillä sellaisenaan ei ole merkitystä, ellei niiden pohjalta todella organisoiduta intressiryhmiksi, vaikuteta politiikkaan ja harjoiteta taloudellista toimintaa. Syvään juurtuneillakaan

ideoilla ei ole politiikassa tai yritystoiminnassa merkitystä, ellei niiden avulla luoda tuotteita tai palveluita tai suunnitella ja perustella politiikkatoimintoja. Instituutiot kyllä mahdollistavat ja rajoittavat ihmisten toimintaa, mutta niiden vaikutukset materialisoituvat vain sen kautta, mitä todella päätetään tehdä tai olla tekemättä. Instituutioita voidaan myös aktiivisesti muuttaa intressiryhmien ja päätöksentekijöiden toimesta. Kilpailukykyisinkään toimintaympäristö ei tuota mitään ilman kysyntää, eli jos sinne ei onnistuta mobilisoimaan investointeja tai siellä toimivien yritysten tuotteita ei osteta. Eikä palveluiden ostaminen tai tuotannon rahoittaminen onnistu, jos palveluita tarjoavia tai tuotantokykyisiä yrityksiä ei ole. Ja niin edelleen. Erot kapitalismien välillä voivat juontaa juurensa mistä tahansa näistä lähteistä ja kapitalismeissa voi vallita lukuisia erilaisia toimintatapoja. Ratkaisevaa on, millaiset tekijät kullakin ajanhetkellä talouden dynamiikkaa kokonaisuutena tuottavat.

Kasvumallien näkökulman keskeiset ulottuvuudet eli kysyntä, tarjonta ja niihin vaikuttavat aktiivisesti muotoillut rakenteet ovat riittävän selkeitä mahdollistaakseen vertailevan tutkimuksen. Näkökulma on kuitenkin joustava muutoksen lähteen ja luonteen sekä analyysitason suhteen. Tämän ansiosta sillä on kapitalismin variaatioiden tutkimusta paremmat edellytykset välttää pahimmat sudenkuopat, kuten pyrkimykset ”pakottaa” maita joustamattomiin kategorioihin. Kasvumallien näkökulma onkin noussut tutkimusalalla laajaan suosioon 2020-luvulle tultaessa. Näkökulmaa hyödynnettiin ensin niin sanotun läntisen maailman analyysiin (esim. Baccaro ja Pontusson 2016; Baccaro ja Benassi 2017; Baccaro ym. 2022) mutta jo vuosikymmenen vaihteessa myös kehittyviin markkinoihin (Schedelik ym. 2021). Näkökulmaa on hyödynnetty myös muulla kuin valtiotasolla. Viime aikoina näkökulmaa on sovellettu esimerkiksi kaupunkien poliittisen talouden tutkimuksessa (Fraccaroli ym. 2023). Näkökulman teoriaa on myös kehitetty merkittävästi. Esimerkiksi ideoilla on osoitettu olevan aiempaa ymmärrystä merkittävämpi vaikutus kasvumalleihin (Oren ja Blyth 2019) ja näkökulman käsitystä politiikasta on tarkennettu (Baccaro ja Pontusson 2022). Tarkastelen seuraavaksi Suomen kasvumallin viimeisen vuosikymmenen aikaisia muutoksia havainnollistaakseni, millaisen näkökulman kasvumallit tarjoavat valtiotason analyysiin.

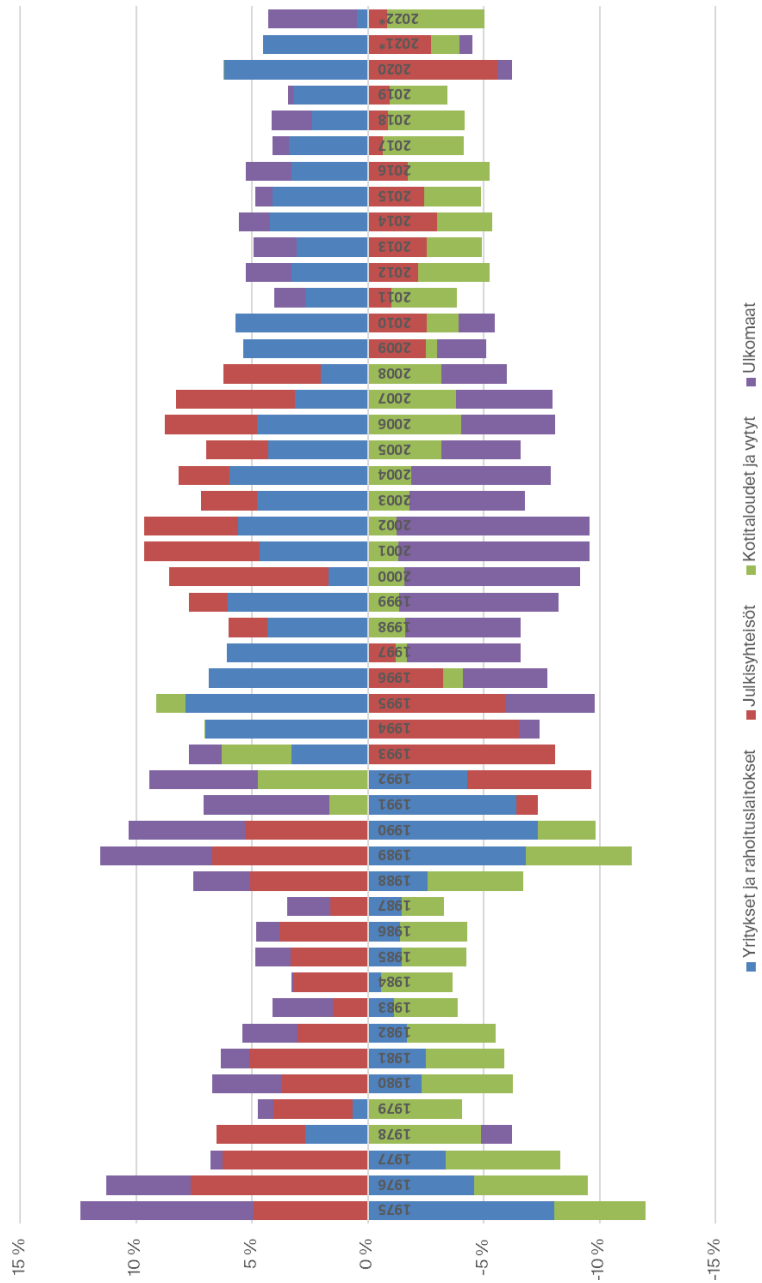
Suomen kasvumallin kehitys vuodesta 2013

Suomen talouden kysynnän rakenteellisia muutoksia voidaan kuvata esimerkiksi niin kutsuttujen sektoritaseiden kautta (ks. kuvio 1, s. 114). Sektoritaseet kuvaavat talouden eri sektoreiden eli yritysten, julkisyhteisöjen, kotitalouksien ja ulkomaan sektorin rahoitusasemaa eli nettoluotonoton ja -annon suhteita vuosittain. Eri sektorien summa on aina nolla, koska yhden alijäämä on toisen ylijäämä. Sektoritaseita käytetään kuvaamaan sitä, kasaavatko eri sektorit varallisuutta (jolloin ne vähentävät talouden kysyntää) vai velkaa (jolloin ne lisäävät talouden kysyntää). Yksinkertaistetusti sektoritaseita voidaan tulkita siinä valossa, tuleeko kansantalouden kysyntä kulloisenakin vuonna aiempaa enemmän vai vähemmän yritysten investoinneista, julkisista alijäämistä, kotitalouksien kulutuksesta vai ulkomailta. Vuosina 1998–2010 ulkomaisella kysynnällä oli kasvava merkitys Suomen taloudessa, sillä yritykset ja julkisyhteisöt kerryttivät varallisuutta pääasiallisesti ulkomaiden kustannuksella. Kotitalouksien merkitys kysynnän lähteenä kasvoi samaan aikaan. Vuodesta 2011 alkaen ulkomaiden asema on muuttunut. Yritykset ja ulkomaat ovat alkaneet kerryttää varallisuutta julkisyhteisöjen ja kotitalouksien tuottaman kysynnän kustannuksella.

Suomen kasvumalli oli 2000-luvulle tultaessa vielä jokseenkin vientivetoinen eli jossain määrin ulkomaisen kysynnän ajama, mutta 2010-luvun aikana Suomi tuli entistä riippuvaisemmaksi kotimaisesta kulutuksesta (ks. Hein ja Martschin 2020). Suoran viennin vähenemisen ohella yksi syy painopisteen muutokseen on se, että Suomessa tapahtuvan yritystoiminnan arvonalisäys realisoituu entistä useammin ulkomailla (Lindroos 2020). Toinen syy on se, että yritykset eivät ole käyttäneet varallisuuttaan yhtä paljon investointeihin kuin 1900-luvun jälkipuoliskolla. Investointiaste on ollut Suomessa viimeisen reilun kymmenen vuoden ajan varsin matala suhteessa muihin Pohjoismaihin ja viennin kilpailijamaihin ja erityisesti panostus tutkimukseen ja kehitykseen on ollut erittäin vähäistä (Lähdemäki 2019). Nokian matkapuhelintoimintojen alasajo Suomesta vuoteen 2016 mennessä ja metsäteollisuuden pitkän aikavälin alamäki (joka ainakin väliaikaisesti taittui koronapandemian aikana) ovat osaltaan investointien vähenemisen taustalla.

Nokian romahduksen aikaan alkanut yritysten investointilama ei ollut vielä ehtinyt ratkaisevasti vaikuttaa Suomen talouteen vuonna 2013, mutta siitä

KUVIO 1. SUOMEN TALOUDEN ERI SEKTOREIDEN NETTOLUOTONANTO (+) JA NETTOLUOTONOTTO (-) SUHTESSA BRUTTOKANSANTUOTTEESEEN VUOSINA 1975–2022 (VUODEN 2022 OSALTA ARVIO). VYTYT VIITTAAVAT ASUNTO-OSAKE-YHTIÖIHIN JA VOITTOA TAVOITTELEMATTOMIIN YHTEISÖIHIN. (TILASTOKESKUS EI PVM.)

alkavan vuosikymmenen aikana se näkyi merkittävästi. Eurokriisin pitkityneen talouskurin aiheuttama euroalueen heikko talouskehitys ei antanut Suomelle vetoapua. Euroalueella ei ole automaattisia vakauttajia kilpailukyvyille: yhteisvaluutan takia Suomen hintakilpailukyky ei kohentunut viennin vähenemisen myötä eivätkä euroalueen säännöt mahdollistaneet investointivetoisen kasvun edistämistä finanssipolitiikan keinoin. Suomen kasvumallista tulikin vuosikymmenen aikana enenevässä määrin velkaantuvien kotitalouksien ja julkisyhteisöjen kulutuksesta erittäin vahvasti riippuvaista. Viennin ja varsinkin investointien merkityksen vähenemisen johdosta Suomen 2020-luvun alun kasvumallia voidaan siksi kutsua *kulutusetvetoiseksi*.

Suomen kasvumallia vuonna 2013 voidaan muilta osin kuvata seuraavasti. Suomen talouden intressirakenne oli kolminapaistunut edellisen vuosikymmenen lopulla (ks. Sorsa 2014b). Kolminapainen konstellatio muodostui 1) vakautta ja hintakilpailukykyä painottaneesta perinteisestä vientiteollisuudesta, 2) innovatiivisuutta ja sosiaalisia investointeja painottaneesta kansainvälisestä palvelutaloudesta sekä 3) kotimaisesta kysynnästä ja suhdanteista riippuvaisesta palvelutaloudesta. Suomen poliittisen talouden tuolloiset instituutiot ja ideat eivät olleet omiaan tukemaan kolminapaista intressirakennetta. Suomen talouden instituutiot olivat eräänlainen hybridimuodostelma, jossa neuvottelupohjainen talouden (kolmikantainen) koordinaatiotapa yhdistyi euromaan rajattuihin talouden hallinnan välineisiin. Olen kuvannut Suomen talouden tarjontaan vaikuttavia keskeisiä instituutioita tarkemmin toisaalla (Sorsa 2020). Poliittikan ja talouden ideat olivat 2010-luvulle tultaessa vaihtuneet edellisen vuosikymmenen Nokia-Suomen kansallisen innovaatiojärjestelmän ideoista hintakilpailukykyyn ja julkistalouden kestävyysvajeeseen (Alaja ja Sorsa 2020; Kaitila ym. 2022). Uutta liiketoimintaa generoivan politiikan sijaan fokus siirtyi olemassa olevan liiketoiminnan kustannusten ja yleisemmin julkisen sektorin hallinnointiin.

Vuoden 2013 jälkeen Suomen talouden toimialarakenne on siinä mielessä tasoittunut, etteivät Nokian kaltaiset klusterit enää hallitse rakennetta. Olen aiemmin tämän lehden sivuilla esittänyt, että kuluneen vuosikymmenen aikana Suomen talous on mahdollisesti jälleen kaksinapaistunut (Sorsa 2020). Keskeinen jakolinja liittyy vähemmän toimialoihin tai edes liiketoiminnan sisältöön kuin siihen, miten toiminta Suomessa kytkeytyy kansainvälisiin arvo- ja omistusketjuihin. Yhtäällä ovat suhteellisen pienet, pääasiallisesti Suomessa

toimivat ja kotimaisesta kysynnästä riippuvaiset yritykset. Nämä voivat olla joko itsenäisiä pienyrityksiä tai kansainvälisissä arvoketjuissa suurista tilaajista vahvasti riippuvaisia yrityksiä. Toisaalla ovat ne ylikansallisia arvo- ja varallisuusketjuja koordinoivat yritykset, joilla on merkittävää tuotannollista tai palvelutoimintaa Suomessa. Saman toimialan sisältä voi löytyä molempiin napoihin kuuluvia toimijoita. Esimerkiksi metsäteollisuuden kolme suur-yritystä kuuluvat jälkimmäiseen ja niistä riippuvaiset pienyritykset edelliseen napaan. Molempiin kuuluvat yritykset voivat olla enemmän tai vähemmän kansainvälisesti liikkuvia, mutta niiden kohtaloon ja päätöksiin vaikuttavat eri tekijät. Edellisen navan kannalta kotimaisen kysynnän kehitys on ratkaisevaa, kun taas jälkimmäisen navan kannalta käänteentekevää on tarjontaan vaikuttavien tekijöiden kehitys. Keskeisimmät risteävät intressit esiintyvät napojen välillä. Esimerkiksi yksittäinen säännös, palkankorotukset tai verorahoitteinen julkinen investointi voivat olla pienelle palveluyritykselle liiketoiminnan tai kasvun lähde, kun taas suurelle vientiyritykselle ne voivat olla kustannuseriä ja yhteen maahan suhteellista investointihalukkuutta vähentävä tekijä. Napojen ”sisällä” yritysten intressit ovat pääasiallisesti toisistaan sektoreittain eriäviä, koska eri alojen yritysten tuotannontekijät ovat erilaisia.

Tällaisessa intressikonstellaatiossa edunvalvonnan voidaan odottaa pääasiallisesti hajaantuvan yksittäisiin toimialoihin, yrityksiin ja jopa yksittäisiin kysymyksiin. Tällaista kehitystä voidaan havaita tapahtuneen Suomessa. Keskitetyn edunvalvonnan vaikeus tuli näkyviin vuoden 2016 kilpailukyky-sopimukseen johtaneessa prosessissa. Prosessin seurauksena Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) jäsenet päättivät poistaa järjestöltä mahdollisuuden neuvotella palkkapolitiikasta ja Metsäteollisuus ry erosi EK:sta (ks. Kaitila ym. 2022). Yritykset ovat lisääntyvässä määrin panostaneet yritysکوhtaaseen ja sektori-kohtaaseen vaikuttamiseen keskitetyn edunvalvonnan sijaan sekä yksittäisiin asiakysymyksiin ja verkostomuotoiseen vaikuttamiseen. Tällaiset tekijät ovat osittain esimerkiksi vaikuttajaviestinnän suosion kasvun taustalla (ks. Ylönen ym. 2022).

EK:n sääntömuutos tuotti myös yhden kuluneen vuosikymmenen merkittävimmistä institutionaalisista muutoksista Suomessa: palkkapolitiikan poistamisen kolmikantaisesta sopimisesta. Tämän jälkeen työmarkkinoiden keskusjärjestöt ovat voineet sopia suoraan keskenään lähinnä työeläkepolitiikasta. Muutosten seurauksena keskusjärjestöt ovat lähinnä kannanmuodostajia ja

sektoritasolla tai sitä alemmalla tasolla tapahtuvan sopimisen koordinoijia. Siinä missä esimerkiksi Teollisuusliiton perustaminen on vahvistanut sektori-kohtaista järjestäytymistä ammattiliittojen puolella, on Metsäteollisuus irtautunut sektoritason neuvottelujärjestelmästä ja siirtynyt pelkästään paikalliseen sopimiseen. Neuvotteluun perustuva koordinaatio on toisin sanoen kerrostunut ja hajaantunut. Olen toisaalla esittänyt, että myös monet muut Suomen talouden instituutiot ovat vastaavassa tilassa (Sorsa 2020). Esimerkiksi Suomen rahoitus- ja yhtiöhallintajärjestelmä sekä innovaatiojärjestelmä pysyivät hajautuneina koko 2010-luvun ajan.

Talouden instituutioiden hajaantuminen on korostanut ideoiden asemaa poliittisen talouden ohjaajina. Esimerkiksi työmarkkinapolitiikan ”Suomen malli” eli palkankorotusten sitominen vientiteollisuuden kilpailukykyyn perustuu pelkän idean voimaan keskitetyn sopimisen loppumisen jälkeen. Suomalaisen politiikan viimeisen noin viiden vuoden ajan ideoita ja niiden vaikutuksia on tutkittu melko vähänlaisesti, minkä johdosta ideoiden osalta on vaikea muodostaa minkäänlaista kattavaa synteisiä. Hypoteesina voidaan esittää, että jonkinlaista muutosta on tapahtunut sekä ideoissa että niiden käytössä. Esimerkiksi Sipilän hallituksen agendaa hallinnut julkistalouden kestävyysvaje on pitkälti kadonnut agendalta. ”Kestävyysvaje” mainittiin Marinin vuoden 2019 hallitusohjelmassa enää kahdesti ja Orpon vuoden 2023 hallitusohjelmassa vain kerran. Julkisen talouden ”sopeutustarpeesta” sen sijaan puhuttiin julkisuudessa huomattavan paljon koronapandemian jälkeen ja vuoden 2023 eduskuntavaalien alla. Sopeutustarve perustuu samankaltaisiin laskelmiin kuin kestävyysvaje, mutta ideasta puuttuu monia positiivisia mielikuvia herättäviä piirteitä, kuten sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden teemat. Orpon hallituksen ensimmäisen budjetin julkistamisen perusteella näyttää siltä, että politiikkatoimenpiteissä idealle ei ole annettu yhtä vahvaa asemaa kuin kestävyysvajeelle annettiin 2010-luvun alussa. Esimerkiksi Kataisen hallituksen vuoden 2013 rakennepoliittisen ohjelman tavoitteena oli kestävyysvajeen suora pienentäminen (ks. Sorsa 2014a). Orpon hallituksen ensimmäiset politiikkatoimenpiteet eivät pyri vastaavasti pienentämään välittömästi sopeutustarpeen tasoa vaan lähinnä taittamaan sen kasvua tulevina vuosina (ks. valtiovarainministeriö 2023).

Yritysten parista on vuosikymmenen varrella noussut monia uusia avauksia Suomen talouden uudistamiseksi. Yhteistä näille avauksille on ollut

jonkinlaisen laajemman yhteiskunnallisen vision luominen. Kantavia ideoita ovat olleet ”kiertotalous”, ”biotalous” ja viime vuosina ”vetytalous” (ks. BIOS 2023). Ideat ovat onnistuneet luomaan innostusta ja laaja-alaisia suunnitelmia sekä keräämään rahoitusta yrityksille, mutta merkittäviä järjestelmätason muutoksia ne eivät ole kuluneen vuosikymmenen aikana onnistuneet tuotamaan. Yhtenä syynä voidaan pitää niiden vähäistä kytkeytymistä vahvoihin instituutioihin. Vahva kytkös instituutioihin teki esimerkiksi kansallisen innovaatiojärjestelmän ideasta varsin vaikutusvaltaisen (Alaja ja Sorsa 2020). Idea kykeni rakentamaan sillan nousevan teknologian, valtiollisen tutkimus, kehitys- ja innovaatorahoituksen, koulutus- ja työmarkkinapolitiikan sekä viime vaiheessa Nokia-klusterin arvoketjujen ja investointialttiuden välille. Kiertotalouden, biotalouden ja vetytalouden kohdalla vastaavat kytkökset ovat puuttuneet.

Lopuksi

Mitä viimeisen vuosikymmenen kehityskulut vertailevan poliittisen talouden tutkimuksessa ja sen tutkimuskohteissa kertovat poliittisen talouden tutkimuksen kyvystä pureutua muuttuneeseen maailmaan? Kapitalismin variaatioiden näkökulman vaihtuminen kasvumalleihin on osoittanut, että vertailevan poliittisen talouden tutkimuksen tutkimusala kykenee tuottamaan aiempaa dynaamisemman kuvan valtiotasosta ja sen piirissä tapahtuvan toiminnan uusintamisesta. Kriisiaikoina dynaamiset näkökulmat ovat välttämättömiä – voivathan esimerkiksi talouden kysyntärakenteet tai kansainväliset kauppasuhteet muuttua yhdessä yössä pandemian tai sodan takia. Lisäksi näkökulma nostaa hyvin moninaisen ja aktiivisen ymmärryksen politiikasta poliittisen talouden keskiöön. Esimerkiksi pelkästään talouden toimiala- ja sektorirakenteet eivät selitä yhdessä maassa vallitsevaa kasvumallia. Kasvumalli riippuu siitä, millaisia valtablokkeja maassa muodostuu, miten ne onnistuvat hyödyntämään ja muokkaamaan instituutioita ja ideoita toimintansa tueksi sekä miten kysyntää onnistutaan ohjaamaan valtablokkien intressien taakse.

Termi ”kasvumalli” voi aiheuttaa joillekin päänvaivaa. Miksi meidän pitäisi pyrkiä hahmottamaan ilmastonmuutoksen ja ympäristökriisien aikakaudella jonkinlaista ”kasvumallia”, jos kasvu itsessään ei ole toivottavaa tai ainakaan

kestävää? Kasvumallien näkökulman ”kasvu” ei kuitenkaan viittaa talouskasvun toivottavuuteen vaan tuotannon ja kulutuksen dynamiikkoihin sekä spesifimmin kapitalismin riippuvuuteen rahallisesta vaihdosta, uudesta liiketoiminnasta ja kasaantumisesta. Kasvumallien näkökulma tarjoaa kapitalismin variaatioita laajempia välineitä poliittis-taloudellisten rakenteiden ja toimintatapojen kritiikkiin. On ilmeistä, että mikään ilmastonmuutosta huomioimaton tai muuten ympäristön kannalta haitallinen kasvu ei ole taloudellisesti kestävää. Kasvumallien näkökulma auttaa näkemään, miten taloudellinen kysyntä voi kohdistua kestävämpiin asioihin ja miten intressit, ideat ja instituutiot voidaan suunnata tukemaan kestäväntä kysyntää. Kapitalismin variaatioiden tutkimus olisi rajoittunut tarjontapuolen vaikutuksiin ja siten epäonnistunut huomioimaan kysyntäpuolen polkuriippuvuudet. Kasvumallien näkökulma avaa mahdollisuuden sekä lisätä ymmärrystä poliittisessä taloudessa tehtyihin valintoihin että hahmottaa kestävämpiin valintoihin tarvittavia kokonaisuuksia. Näkökulma voi parhaimmillaan tuoda esiin kullakin ajanhetkellä avautuvia mahdollisuuksia saada aikaan järjestelmätason muutoksia.

Kasvumallien näkökulma on toki rajallinen siinä missä kaikki muutkin tieteelliset näkökulmat. Vaikka kasvumallien näkökulma sopii hyvin tietyn ajanhetken ja erilaisten aikajänteiden tarkasteluun, on vuosikymmenen kaltaisen ennalta määritellyn aikajänteen hahmottaminen tästä näkökulmasta vaikeaa. Näkökulma nimittäin yhdistelee tekijöitä, joiden luonnollinen aikajänne on varsin erilainen. Esimerkiksi instituutiot eli annettuna otetut ja itsestään selvänä pidettävät yhteiskunnalliset säännöt, normit, rakenteet sekä ajattelu- ja toimintatavat elävät hyvin hidasta elämää. Institutionaaliset muutokset voivat tulla näkyviin vuosikymmenen aikana, mutta kokonaiskuvaa kulloinkin vaikuttavien erilaisten instituutioiden vahvuudesta on vaikeaa hahmottaa näin lyhyellä aikavälillä. Myös vahvasti institutionalisoituneet ideat saattavat vaikuttaa politiikassa pitkään. Esimerkiksi kansainvälinen kilpailukyvyyn idea on vaikuttanut Suomessa jo vuosisadan ajan (ks. Kaitila 2019). Mutta ideat voivat myös tulla ja mennä huomattavasti lyhyemmässä ajassa. Esimerkiksi yksissä eduskuntavaaleissa merkittävään asemaan noussut idea saattaa olla seuraavissa vaaleissa jo unohdettu. Intressien elämä on puolestaan kerrostunutta. Eräässä mielessä taloudelliset intressit eivät välttämättä muutu lainkaan kymmenessä vuodessa: esimerkiksi maanviljelijän, paperiteollisuuden ja ravintolan tuotantotekijät voivat pysyä suhteellisen

vakaana vuosikymmenestä toiseen. Yksittäisten yritysten kohtalo tai kilpailutilanne markkinoilla sen sijaan voi muuttua nopeasti kysynnän ja olosuhteiden muutosten myötä. Esimerkiksi Nokian romahdus tai koronapandemian aiheuttama ravintoloiden konkurssiaalto muutti Suomen talouden rakennetta merkittävästi hyvin lyhyessä ajassa.

Olen edellä pyrkinyt valottamaan kasvumallien näkökulmaa avaamalla sitä Suomen tapaukseen PTTS:n perustamisesta nykypäivään eli vuosina 2013–2023. Varoittelin lähes kymmenen vuotta sitten siitä, ettei Suomessa ole Nokian romahduksen jälkeen muodostunut selkeää kasvua edistävää talousmallia (Sorsa 2014b). Tuolloin esittämäni tilannekuva voidaan nykynäkökulmasta kyseenalaistaa. Luin Suomen talouden tuolloista tilaa kapitalismin variaatioiden lähestymistavan oletuksella, että talouden tarjontapuolen toimivuus ratkaisee menestyksen. Suomen pääasialliseksi ongelmaksi muodostui seuraavan vuosikymmenen aikana kuitenkin heikko kysyntä. Kasvumallien näkökulmasta katsottuna Suomen poliittisen talouden tilannekuva voidaan tiivistää seuraavasti. Suomen kasvumalli on muuttunut kymmenessä vuodessa aiempaa vähemmän vientivetoiseksi ja enemmän kotimaisesta kysynnästä riippuvaiseksi. Samalla kasvumallin intressirakenne on muuttunut. Keskeiset jakolinjat rakentuvat aiempaa vähemmän toimialajakojen tai palvelutalouden ja teollisuuden välille ja enemmän niiden sisälle. Keskeiset erot tulevat siitä, millainen ekologinen lokero Suomi on yrityksille niiden laajemmissa arvoja varallisuusketjuissa. Yksille ratkaisevaa ovat kysyntäpuoleen vaikuttavat tekijät, toisille tarjontapuoleen vaikuttavat tekijät. Harvat toimialat, kuten esimerkiksi metsäteollisuus, ovat arvoketjurakenteiltaan sellaisia, että näiden napojen välillä voidaan löytää selkeästi yhteneviä intressejä. Vientivetoisen kasvun perään haikaillaan edelleen laajalti, mutta sen edistäminen on muuttunut kymmenessä vuodessa aiempaa paljon vaikeammaksi. Vientivetoisen kasvun edistäminen – kuten myös julkisen sektorin alijäämien vähentäminen – voi tarkoittaa kotimaisen kysynnän laskua, mikä näkyy Suomen nykyisessä kasvumallissa aiempaa välittömämmin talouslaskuna. Kotimaassa realisoituvat yritysten ja kotitalouksien kysyntä määrää entistä enemmän Suomen talouden tahtia.

Samalla Suomen kasvumallin uusiutumiskyky on heikentynyt. Suomessa ei vuonna 2023 ole enää 1980-luvun pääomablokkien, 1990-luvun lopun innovaatiojärjestelmän, 2000-luvun Nokia-klusterin tai vielä 2010-luvun alussa

paluun tehneen keskitetyn sopimisen kaltaisia institutionaalisia valtakeskitymiä, joiden kautta taloutta voisi uudistaa järjestelmällisesti. Vuonna 2013 Suomen talouden instituutioiden keskeinen ongelma oli se, etteivät ne tuke-
neet johdonmukaisesti kuin yhtä talouden kolmesta intressiblokista eli Nokian romahduksen jälkeen käytännössä perinteistä vientiteollisuutta. Vuonna 2023 pääasiallinen ongelma on luonteeltaan varsin erilainen. Tällä hetkellä ei ole olemassa sellaisia instituutioita, jotka auttaisivat ylipäättään muodostamaan elinvoimaisia blokkeja. Vuoteen 2013 verrattuna talouden koor-
dinaatio ja yhteisten visioiden luominen ovat entistä enemmän riippuvaisia ideoista. Uusia klustereita etsivät yritystoiminnan ideat eivät ole onnistuneet tuottamaan muutosta, koska niiltä on puuttunut selkeä kytkös muutoksen mahdollistaviin instituutioihin. Poliitiikan pitkäaikaisemmat ideat ovat liitty-
neet pääasiassa hintakilpailukykyyn ja julkistalouden hallintaan. Edelliset ovat uusien intressirakenteiden takia lähinnä jakaneet liike-elämää ja jälkimmäisiä on ollut talouden kysyntärakenteen takia hankalaa toteuttaa. Poliitiikkaa ovat hyvin ymmärrettävistä syistä viime vuosina hallinneet erilaiset kriisien-
hallinnan ideat. Siinä missä kriisienhallinnan ideat voivat tehokkaasti koordi-
noida toimijoita jonkin aikaa, ei niiden avulla välttämättä pystytä käynnistämään proaktiivisesti pitkäjänteisiä kehityskulkuja liiketoiminnassa. Talouden vetureita on turha etsiä, jos raiteita ei ole rakennettu.

Lähteet

- Alaja, Antti ja Sorsa, Ville-Pekka. 2020. The evolution of the national innovation system as programmatic policy idea in Finland. *Science and Public Policy*, 47:6, 834–843. <https://doi.org/10.1093/scipol/scaa045>
- Baccaro, Lucio ja Benassi, Chiara. 2017. Throwing out the ballast: growth models and the liberalization of German industrial relations. *Socio-Economic Review*, 15:1, 85–115. <https://doi.org/10.1093/ser/mww036>
- Baccaro, Lucio, Blyth, Mark ja Pontusson, Jonas. 2022. Introduction: rethinking comparative capitalism. Teoksessa Mark Blyth, Lucio Baccaro, ja Jonas Pontusson (toim.), *Diminishing returns: the new politics of growth and stagnation*. Oxford: Oxford University Press, 1–52.

- Baccaro, Lucio, ja Pontusson, Jonas. 2016. Rethinking comparative political economy: the growth model perspective. *Politics & Society*, 44:2, 175–207. <https://doi.org/10.1177/0032329216638053>
- Baccaro, Lucio, ja Pontusson, Jonas. 2022. The politics of growth models. *Review of Keynesian Economics*, 10:2, 204–221. <https://doi.org/10.4337/roke.2022.02.04>
- BIOS. 2023. Mitä on vetytalous? BIOS-tutkimusyksikkö. 28.8.2023. <https://bios.fi/mita-on-vetytalous/> [Luettu 21.9.2023]
- Blyth, Mark. 2003. From comparative capitalism to economic constructivism: The Cornell series in political economy. *New Political Economy*, 8:2, 263–274. <https://doi.org/10.1080/13563460307175>
- Blyth, Mark ja Schwartz, Herman M. 2022. In search of varieties of capitalism: Hardy perennial or troublesome weed? *Review of Keynesian Economics*, 10:2, 167–183. <https://doi.org/10.4337/roke.2022.02.02>
- Bohle, Dorothee ja Regan, Aidan. 2021. The comparative political economy of growth models: explaining the continuity of FDI-led growth in Ireland and Hungary. *Politics & Society*, 49:1, 75–106. <https://doi.org/10.1177/0032329220985723>
- Fraccaroli, Nicolò, Regan, Aidan ja Blyth, Mark. 2023. Brexit and the ties that bind: how global finance shapes city-level growth models. *Journal of European Public Policy*, 30:10, 2165–2190. <https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2176531>
- Hall, Peter A. ja Soskice, David W. 2001. An introduction to varieties of capitalism. Teoksessa Peter A. Hall ja David W. Soskice (toim.), *Varieties of capitalism*. New York: Oxford University Press, 1–70.
- Hay, Colin. 2020. Does capitalism (still) come in varieties? *Review of International Political Economy*, 27:2, 302–319. <https://doi.org/10.1080/09692290.2019.1633382>
- Hein, Eckhard ja Martschin, Judith. 2020. The eurozone in crisis — a Kaleckian macroeconomic regime and policy perspective. *Review of Political Economy*, 32:4, 563–588. <https://doi.org/10.1080/09538259.2020.1831202>
- Johnston, Alison ja Regan, Aidan. 2018. Introduction: is the European union capable of integrating diverse models of capitalism? *New Political Economy*, 23:2, 145–159. <https://doi.org/10.1080/13563467.2017.1370442>

- Kaitila, Joel. 2019. From innovation to labour costs: change of emphasis in Finnish competitiveness policy ideas after the Eurocrisis. *Competition & Change*, 23:1, 47–70. <https://doi.org/10.1177/1024529418802457>
- Kaitila, Joel, Sorsa, Ville-Pekka ja Alaja, Antti. 2022. The power of the economic outlook: An ideational explanation of the distinct pattern of Finnish wage setting within the Nordic context. *European Journal of Industrial Relations*, 28:4, 471–490. <https://doi.org/10.1177/09596801221093059>
- Lindroos, Pontus. 2020. Suomi globaaleissa arvoketjuissa – mikrodatan avulla uutta tietoa. *Tieto&trendit*, 7.7.2020. <https://www2.tilastokeskus.fi:443/tietotrendit/artikkelit/2020/suomi-globaaleissa-arvoketjuissa-mikrodatan-avulla-uutta-tietoa/?listing=simple> [Luettu 21.9.2023]
- Lähdemäki, Sakari. 2019. Tuotannollisten investointien investointiaste Suomessa ja kilpailijamaissa. Työn ja talouden tutkimus LABORE, 17.9.2019. <https://labore.fi/julkaisu/tuotannollisten-investointien-investointiaste-suomessa-ja-kilpailijamaissa/> [Luettu 21.9.2023]
- Nölke, Andreas ja Vliegenthart, Arjan. 2009. Enlarging the varieties of capitalism: The emergence of dependent market economies in East Central Europe. *World Politics*, 61:4, 670–702. <https://doi.org/10.1017/S0043887109990098>
- Oren, Tami ja Blyth, Mark. 2019. From big bang to big crash: the early origins of the UK's finance-led growth model and the persistence of bad policy ideas. *New Political Economy*, 24:5, 605–622. <https://doi.org/10.1080/13563467.2018.1473355>
- Schedelik, Michael, Nölke, Andreas, Mertens, Daniel ja May, Christian. 2021. Comparative capitalism, growth models and emerging markets: the development of the field. *New Political Economy*, 26:4, 514–526. <https://doi.org/10.1080/13563467.2020.1807487>
- Seabrooke, Leonard ja Wigan, Duncan. 2014. Global wealth chains in the international political economy. *Review of International Political Economy*, 21:1, 257–263. <https://doi.org/10.1080/09692290.2013.872691>
- Sorsa, Ville-Pekka. 2014a. Kestävyysvajeen politiikkaidean kritiikki. *Politiikka*, 56:2, 132–142.
- Sorsa, Ville-Pekka. 2014b. Suomalaisen kilpailuvaltion hallintastrategia: koordinaatiota ilman synergiaa? *Tiede & edistys*, 39:3, 195–213. <https://doi.org/10.51809/te.105153>

- Sorsa, Ville-Pekka. 2020. Suomen poliittinen talous vuonna 2020. *Poliittinen talous*, 8:1, 1–26. <https://doi.org/10.51810/pt.100700>
- Storz, Cornelia, Amable, Bruno, Casper, Steven ja Lechevalier, Sebastien. 2013. Bringing Asia into the comparative capitalism perspective. *Socio-Economic Review*, 11:2, 217–232. <https://doi.org/10.1093/ser/mwt004>
- Tilastokeskus. Ei pvm. Kansantalouden sektoritilit neljännesuosittain. Tilastokeskuksen maksuttomat tietokannat. <https://stat.fi/tilasto/sekn> [Luettu 19.5.2023]
- Valtiovarainministeriö. 2023. Valtiovarainministeri Riikka Purran budjettiehdotus toimeenpanee julkista taloutta vahvistavia päätöksiä. Valtiovarainministeriö, 25.8.2019. <https://vm.fi/-/vm-n-budjettiehdotus-2024> [Luettu 21.9.2023]
- Ylönen, Matti, Mannevuori, Mona ja Kari, Niina. 2022. *Viestintätoimistojen valta*. Tampere: Vastapaino.